

Міністерство освіти і науки України
Державний вищий навчальний заклад
«Донбаський державний педагогічний університет»

Факультет гуманітарної та економічної освіти
Кафедра філософії, історії та соціально-гуманітарних дисциплін

**ІНСТРУКТИВНО-МЕТОДИЧНІ МАТЕРІАЛИ ДО
ПРАКТИЧНИХ ЗАНЯТЬ**

ДО НАВЧАЛЬНОЇ ДИСЦИПЛІНИ
ІСТОРІЯ ПЕРВІСНОГО СУСПІЛЬСТВА
ТА СТАРОДАВНЬОГО СХОДУ

підготовки здобувачів
першого (бакалаврського) рівня вищої освіти
спеціальності 014.03 середня освіта (історія)

за освітньо-професійною програмою: середня освіта (історія)

Укладач:

к.іст.н., доц. Шалашна Н.М.

Завідувач кафедри:

д.ф.н., проф. Федь В.А.

Слов'янськ – 2022 р.

**Рекомендовано до друку рішенням Ученої ради ДДПУ
(протокол № 9 від 27.06.2022 р.)**

Рецензенти:

Швидкий Сергій Миколайович, доктор історичних наук, доцент,
проректор ДВНЗ ДДПУ.

Воронова Надія Сергіївна, доктор педагогічних наук, доцент, доцент
кафедри філософії, історії та соціально-гуманітарних дисциплін Донбаського
державного педагогічного університету.

Історія первісного суспільства та Стародавнього Сходу.
Інструктивно-методичні матеріали до практичних занять та самостійної
роботи: навчальний посібник / Донбаський державний педагогічний
університет; уклад. Н.М. Шалашна. - Слов'янськ: ДДПУ, 2022. - 45 с.

Навчальний посібник призначений для підготовки до практичних
занять з курсу “Історія первісного суспільства та Стародавнього Сходу”.
Метою навчального посібника є забезпечення якісного опрацювання кожної з
тем навчального курсу та допомога в самостійній роботі. Посібник містить
плани практичних занять, списки рекомендованої літератури та методичні
вказівки щодо роботи над питаннями. Видання призначено для здобувачів
бакалаврського рівня вищої освіти спеціальності 014.03 середня освіта
(історія).

© ДВНЗ Донбаський державний педагогічний університет
© Кафедра філософії, історії та соціально-гуманітарних дисциплін
© Н.М. Шалашна

ЗАГАЛЬНІ ІНСТРУКЦІ ЩОДО ПІДГОТОВКИ ДО ПРАКТИЧНИХ ЗАНЯТЬ

Практичне заняття має загальною метою закріплення, узагальнення та систематизацію теоретичних знань за певною темою, закріплення та розширення обсягу опрацьованого фактографічного матеріалу з курсу, набуття практичних навичок та необхідних компетентностей, передбачених програмою навчальної дисципліни, розвиток здатності до критичного мислення та самостійної дослідницької роботи. Тематика практичних занять розроблена у відповідності до загальної мети освітньо-професійної програми “Середня освіта (історія)”. Відповідно в змісті практичних завдань передбачено опрацювання та інтерпретація конкретних фактів історії та різних аспектів історичних процесів первісного суспільства та цивілізацій Стародавнього Сходу. З метою набуття необхідних компетентностей передбачено завдання на аналіз спільних рис та відмінностей в історичному розвитку різних країн і цивілізацій, державно-політичних і культурних систем народів і країн.

Підготовка до практичного заняття здійснюється в два етапи і складається із теоретичної та практичної частин. Обидва етапи роботи є обов’язковими. Теоретична частина виконання завдання передбачає опрацювання рекомендованих до даної теми джерел та літератури, самостійне осмислення матеріалу за кожним питанням. Важливе значення на цьому етапі мають консультації викладача, водночас значною мірою вивчення матеріалу забезпечується самостійною роботою здобувачів освіти. В процесі роботи над кожним питанням здобувач освіти самостійно визначає форми фіксації необхідного матеріалу (письмове конспектування в традиційній формі або із використанням інформаційно-комунікаційних технологій (ІКТ), створення опорних схем різних типів, ментальних карток, голосових нотаток тощо). Основним джерелом інформації для підготовки до

всіх практичних занять є лекція за відповідною темою та рекомендований до курсу підручник. До кожного практичного заняття наведено список рекомендованої літератури. Всі джерела використовувати для підготовки не обов'язково, здобувач освіти самостійно визначає обсяг необхідної для виконання практичного завдання інформації. Також здобувачі можуть здійснювати самостійний пошук інформації в бібліотеках або з використанням ІКТ, проте слід пам'ятати, що інформація має бути відповідною цілям і завданням практичного заняття, об'єктивною, змістовною.

Кожне питання також передбачає практичну частину, яка містить конкретне завдання, яке слід виконати згідно наведених інструкцій. Більшість завдань передбачають інтерактивні методи виконання, тобто спільну роботу всіх здобувачів групи разом з викладачем. Певна кількість завдань передбачає створення проєктів із використанням ІКТ. Яку саме технологію обрати, залежить від технічних можливостей здобувачів та рівня володіння технологіями. Пропонується використовувати, наприклад, різноманітні презентації, створені за допомогою засобів Power Point, Prezi, Canva, Sway та багато інших; різноманітні сервіси для створення відеофайлів, додатки для створення інтерактивних карт на зразок Mapbox.

До кожної теми також передбачені завдання для самостійної роботи. Ці завдання пов'язані із загальною проблематикою теми, яка опрацьовується, розкриваючи окремі аспекти змісту теми. При цьому здобувач має повністю самостійно, спираючись на отримані в процесі роботи над темою знання та навички, виконати певний обсяг самостійної роботи. Результати самостійної роботи мають бути презентовані під час практичного заняття.

Практичні завдання передбачають обговорення результатів самостійної підготовки в групі. Метою цього є поглиблення та закріплення знань, отриманих на лекціях та під час самостійного вивчення окремих тем курсу. Обговорення відбувається у вигляді дискусії, розгорнутої бесіди,

конференції, “круглого столу”, особливо якщо обговорюються проблемні питання.

Критерії оцінювання: (максимальна кількість балів за одне заняття — 3,5; максимальна кількість балів в семестрі - 56):

- повнота і ґрунтовність розкриття питання;
- знання теоретичних основ проблеми, володіння практичними навичками, необхідними для виконання завдання;
- використання та критичний аналіз різноманітних джерел інформації;
- самостійність та обґрунтованість зроблених висновків.

ТЕМАТИКА ПРАКТИЧНИХ ЗАНЯТЬ

№ з/п	Назва теми	Кількість годин
1	Тема 1. Проблеми хронології та періодизації історії Стародавнього світу	2
2	Тема 2. Антропосоціогенез як наукова проблема. Роль культури в процесах антропосоціогенезу.	2
3	Тема 3. Первісне суспільство періоду розквіту родової общини (епоха неоліту і енеоліту)	2
4	Тема 4. Шляхи розкладу первісного суспільства. Процеси політогенезу.	2
5	Тема 5. Об'єднання Верхнього та Нижнього Єгипту. Єгипет доби Раннього та Давнього царств.	2
6	Тема 6. Політична та культурна історія Стародавнього Єгипту часів Середнього царства.	2
7	Тема 7. Перетворення Єгипту на світову державу в часи Пізнього царства. Занепад єгипетської держави.	2
8	Тема 8. Народи Родючого півмісяця в IX-III тис. до н.е.	2
9	Тема 9. Месопотамія в II-I тис. до н.е.	2
10	Тема 10. Нововавілонське та Новоассирійське царства.	
11	Тема 11. Особливості соціально-економічного розвитку та політична історія народів Малої Азії та Закавказзя II-I тис. до н.е.	2
12	Тема 12. Фінікія та Сирія в I тис. до н.е. Ізраїльське та Іудейське царства.	2
13	Тема 13. Перська держава в I тис. до н.е.	2
14	Тема 14. Протоіндійська цивілізація, Індія класичного та	2

	буддистського періодів.	
15	Тема 15. Найдавніші китайські держави. Імперії Цінь та Хань.	2
16	Тема 16. Японія доби дзьомо та яйої.	2

Тема 1. Проблеми хронології та періодизації історії первісного суспільства.

Мета вивчення: з'ясувати в загальних рисах проблеми хронології історії Стародавнього світу та способи їх вирішення; засвоїти основні факти щодо провідних варіантів періодизації історії первісного суспільства.

Обсяг навчального часу: 2 години.

План заняття:

1. Предмет і завдання історії первісного суспільства.
2. Джерельна база історії первісного суспільства.
3. Проблеми хронології історії первісного суспільства.
4. Варіанти періодизації історії первісного суспільства.

Методичні вказівки до виконання завдань:

1. Предмет і завдання історії первісного суспільства.

Дати визначення історії первісного суспільства як розділу історичної науки. Вказати на мету, об'єкт і предмет первісної історії. Відзначити головні завдання цього розділу історичної науки, його міждисциплінарні зв'язки. Вказати на специфіку історії первісного суспільства (преісторії) як розділу історичної науки, а саме на відсутність готових історичних фактів та необхідність їх реконструкції. Відзначити статичність як відмінну рису преісторії.

2. Джерельна база історії первісного суспільства.

Розкрити поняття джерела первісної історії. Відзначити відсутність писемних джерел як специфіку джерельної бази первісної історії. Охарактеризувати основні групи джерел до історії первісного суспільства. Назвати та схарактеризувати основні види археологічних джерел первісної

історії, вказати особливості кожного з видів. Розкрити специфіку етнологічних джерел історії первісного суспільства, вказати на проблеми їх інтерпретації в сучасній науці. Розкрити значення антропологічних джерел для даної галузі історичної науки. Відзначити можливості використання досягнень інших природничих та соціальних наук в якості джерел до преісторії.

3. Проблеми хронології історії первісного суспільства.

Розкрити основну причину проблемності хронології історії первісного суспільства — необхідність узгодження хронології процесів антропогенезу, соціогенезу та археологічної періодизації. Назвати основні критерії періодизації історії первісного суспільства. Відзначити спільне та відмінне між абсолютною та релятивною хронологією. Розкрити характер і зміст палеоліту, мезоліту, неоліту, енеоліту, бронзи і раннього заліза як періодів первісної історії, дати визначення їх хронологічних рамок.

4. Варіанти періодизації історії первісного суспільства.

Охарактеризувати історичний розвиток уявлень істориків про первісне суспільство. Назвати основні принципи розробки сучасних культурно-антропологічних періодизацій.

Розкрити зміст геологічної та антропологічної періодизації історії первісного суспільства, назвати основні принципи їх синхронізації. Охарактеризувати провідні авторські схеми періодизації історії первісного суспільства (Л.Моргана, С.Толстова, Г.Чайлда), їх переваги та недоліки.

Завдання для самостійної роботи:

Підготувати повідомлення на тему: ***Історичний розвиток палеоісторії як галузі історичної науки.*** В тексті повідомлення відзначити і схарактеризувати взаємозв'язок між загальним рівнем розвитку історичного знання, світоглядом та типом цивілізації конкретного суспільства та методологією дослідження первісної історії. Повідомлення можна побудувати як загальний огляд становлення галузі наукового знання або як

більш спеціалізований розгляд певного етапу чи діяльності конкретного науковця у відповідній галузі.

Рекомендована література:

1. Андрусак Я. Всесвітня історія (давній час): навчально-методичні рекомендації для студентів. Ужгород, 2018. 80 с.
2. Калакура Я. Історичне джерелознавство: підручник. К.: Либідь, 2017. 512 с.
3. Станко В.Н., Гладких М.І., Сегеда С.П. Історія первісного суспільства: підручник. Електронний ресурс. Режим доступу <https://uk.ua1lib.org/book/1144124/e070db>

Тема 2. Антропосоціогенез як наукова проблема. Роль культури в процесах антропосоціогенезу.

Мета вивчення: розглянути основні теорії антропогенезу та соціогенезу. З'ясувати ключові риси праобщини, відзначити основні етапи її розвитку.

Обсяг навчального часу: 2 години.

План заняття:

1. Поняття антропогенезу, його основні осередки. Основні теорії та етапи антропогенезу.
2. Поняття та основні етапи соціогенезу. Процес расогенезу.
3. Первісна община, етапи її розвитку та основні риси.
4. Зародження та розвиток культури в первісному суспільстві.

Методичні вказівки до виконання завдань

1. Поняття антропогенезу, його основні осередки. Основні теорії та етапи антропогенезу.

Дати визначення антропогенезу. Схарактеризувати основні джерела для дослідження процесу антропогенезу. Охарактеризувати основні точки зору науковців на момент початку антропогенезу. Розкрити основні наукові концепції щодо осередків антропогенезу та ймовірної прабатьківщини людства. Назвати та розкрити зміст етапів становлення та еволюції людини сучасного фізичного типу: перші представники роду *Homo*, *Homo habilis*

(людина вміла), *Homo erectus* (людина прямоходяча), *Homo neanderthalensis* (людини неандертальська), *Homo sapiens*. Розкрити зміст наукових дискусій щодо часу та місця формування кроманьйонців.

2. Поняття та основні етапи соціогенезу. Процес расогенезу.

Охарактеризувати основні джерела до вивчення походження людського суспільства. Дати визначення процесу соціогенезу. Відзначити дискусійність питання соціогенезу, охарактеризувати основні теорії виникнення людського суспільства. Розкрити роль природного середовища та основних занять людини (полювання та збиральництва) в процесі соціогенезу. Охарактеризувати основні етапи расогенезу.

3. Первісна община, етапи її розвитку та основні риси.

Розкрити найдавніші форми організації роду *Homo*. Дати визначення праобщини, розкрити її внутрішню структуру та форми взаємодії між її членами. Охарактеризувати ранньородову общину мисливців і збирачів. Розкрити форми суспільного поділу праці, принципи організації управління в ранньородовій общині. Відзначити вплив «неолітичної революції» на розвиток общини. Розкрити структуру пізньопервісної общини, соціально-економічні відносини в ній. Простежити роль сімейно-шлюбних відносин в еволюції первісної общини.

4. Зародження та розвиток культури в первісному суспільстві.

Охарактеризувати джерела до вивчення основних форм культури первісного суспільства. Розкрити процес формування світоглядних уявлень первісної людини, зародження та форми релігійних вірувань. Дослідити витоки зображувального мистецтва первісної доби, його основні пам'ятки, відомі сьогодні. Розкрити значення зародків міфології. Відзначити синкретизм первісних форм культури.

Завдання для самостійної роботи: підготувати текстове повідомлення та візуальний контент в форматі інтернет-публікації в соціальних мережах

(розгорнута публікація в фейсбук, сторінка тематичного блогу, сторінка тематичного сайту) на тему: **“Проблема праатьківщини людства”**.

Рекомендована література:

1. Андрусак Я. Всесвітня історія (давній час): навчально-методичні рекомендації для студентів. Ужгород, 2018. 80 с.
2. Голованов С.О. Історія стародавнього світу: навч.пос. для студ. вищ. навч. закл. К.: Ун-т ім. Б.Грінченка, 2017. 472 с.
3. Станко В.Н., Гладких М.І., Сегеда С.П. Історія первісного суспільства: підручник. Електронний ресурс. Режим доступу <https://uk.ua1lib.org/book/1144124/e070db>

Тема 3. Первісне суспільство періоду розквіту родової общини (епоха неоліту і енеоліту)

Мета вивчення: дослідити в загальних рисах зміст історії людства доби неоліту та енеоліту. З'ясувати ключові риси соціально-економічної та культурної організації відповідного періоду.

Обсяг навчального часу: 2 години.

План заняття:

1. Роль неолітичної революції та появи металургії в процесах формування і розвитку пізньопервісної общини.
2. Нові форми соціально-економічних відносин.
3. Общинно-родова структура, організація влади і управління пізньородової общини.
4. Розвиток духовної культури часів неоліту та енеоліту.

Методичні вказівки до виконання завдань:

1. Роль неолітичної революції та появи металургії в процесах формування і розвитку пізньопервісної общини. Розкрити причини та прояви кризи привласнювального господарства і переходу до відтворювальних форм. Відзначити основні осередки виникнення землеробства та скотарства. Вказати на значення зародження переходу до осілого способу життя для розвитку соціальної структури суспільства.

Відзначити та розкрити зрушення в сфері технологій (появу нових технік обробки каменю, ткацтва та гончарства, виплавки та обробки міді).

2. Нові форми соціально-економічних відносин. Розкрити вплив землеробства і скотарства на розвиток соціально-економічних відносин (поява та розподіл надлишкового продукту, розвиток форм розподілу праці, нове значення обміну). Назвати та охарактеризувати зміни в формах власності в пізньопервісній общині. Розкрити основні риси розвитку шлюбно-сімейних відносин в добу неоліту та енеоліту. Відзначити процес переходу від матріархату до патріархату.

3. Общинно-родова структура, організація влади і управління пізньородової общини. Охарактеризувати причини і напрями ускладнення общинної структури в пізньородовій общині. Проаналізувати форми розселення та інституціоналізацію внутрішніх структур управління пізньородової общини (чоловічі та жіночі союзи, лінідж, родовий клан тощо). Відстежити розвиток етичних та правових норм на етапі пізньородової общини. Охарактеризувати поступовий процес формування соціальної еліти.

4. Розвиток духовної культури часів неоліту та енеоліту. Охарактеризувати вплив розвитку виробничих відносин на формування культури. Проаналізувати нові знання та вірування, які з'явилися у зв'язку з появою землеробства, скотарства та металургії. Відзначити новації в розвитку зображувального мистецтва і скульптури. Простежити зміни в розвитку міфології. Вказати на формування зародків писемності.

Завдання для самостійної роботи: скласти проєкт інтерактивної карти основних осередків формування відтворювального господарства. На карті відзначити час переходу до землеробства і скотарства, напрями поширення відтворювальних форм господарства, склад стада свійських тварин, перелік культивованих рослин. На основі складеної карти зробити висновки.

Рекомендована література:

1. Андрусак Я. Всесвітня історія (давній час): навчально-методичні рекомендації для студентів. Ужгород, 2018. 80 с.
2. Голованов С.О. Історія стародавнього світу: навч. пос. для студ. вищ. навч. закл. К.: Ун-т ім. Б.Грінченка, 2017. 472 с.
3. Станко В.Н., Гладких М.І., Сегеда С.П. Історія первісного суспільства: підручник. Електронний ресурс. Режим доступу <https://uk.ua1lib.org/book/1144124/e070db>

Тема 4. Шляхи розкладу первісного суспільства. Процеси політогенезу.

Мета вивчення: простежити причини та форми розкладу пізньопервісної общини. Дослідити ранні форми політогенезу.

Обсяг навчального часу: 2 години.

План заняття:

1. Наукові концепції політогенезу.
2. Об'єктивні передумови розпаду первісної общини.
3. Соціально-майнова диференціація суспільства.
4. Шляхи інституціоналізації державної влади.

Методичні вказівки до виконання завдань:

1. Наукові концепції політогенезу. Розглянути основні наукові підходи в історичній науці до процесу переходу від пізньопервісної общини до утворення ранніх держав. Відзначити головні критерії, якими керуються дослідники первісного суспільства для визначення причин та загальних рис перебігу процесу формування державності (Г.Спенсер, Е.Дюркгайм, Г. Чайлд, Л.Уайт, Е.Хантінгтон та ін.). Схарактеризувати роль соціально-економічного, культурного, природно-кліматичного, демографічного, технологічного факторів в сучасних теоріях політогенезу.

2. Об'єктивні передумови розпаду первісної общини. Простежити розвиток виробничих сил як однієї з головних передумов розпаду первісної общини і формування ранніх форм державності. Відзначити причини та наслідки інтенсифікації землеробства, роль цього фактора в процесі політогенезу. Схарактеризувати шляхи розвитку скотарства, причини появи

кочівництва як форми господарювання, процеси формування кочових держав. Вказати на розвиток ремесла як один з ключових факторів переходу від первісного суспільства до ранніх форм державності.

3. Соціально-майнова диференціація суспільства. Розкрити процеси розвитку форм обміну в пізньопервісній общині на етапі зародження державності. Відзначити специфіку престижного обміну як одного з шляхів формування майнової нерівності. Схарактеризувати процес утворення надлишкового продукту та приватної власності, відзначити роль цього фактору в процесах політогенезу. Вказати на різноманітність шляхів формування приватної власності в регіонах світу.

3. Соціально-майнова диференціація суспільства. Простежити процес формування майнової нерівності та пов'язані з цим форми експлуатації (рабство, внутрішньообщинна залежність, данництво). Визначити причини походження майнової нерівності. Схарактеризувати категорії населення відповідно до кожного із шаблів соціально-майнової структури суспільства. Відзначити права та суспільні функції кожної з верств суспільства на етапі становлення ранніх форм державності.

4. Шляхи інституціоналізації державної влади. Дати визначення процесу політогенезу, вказати на головні риси ранніх держав. Простежити різні шляхи інституціоналізації державної влади. Охарактеризувати військовий шлях утвердження державної влади, вказати на військово-демократичний та військово-ієрархічний етапи формування цього типу держав. Охарактеризувати аристократичний шлях інституціоналізації державної влади, функціональні відмінності такого типу держав. Розкрити специфіку плутократичного шляху інституціоналізації державної влади та характерні риси цього типу державності.

Завдання для самостійної роботи: скласти порівняльну таблицю “*Шляхи переходу первісного суспільства до цивілізації*”, самостійно визначивши якомога більше відомих в історії варіантів виникнення держави.

Самостійно сформулювати критерії порівняння між різними за походженням ранніми формами державності. Візуалізувати таблицю за допомогою доступних засобів ІКТ. Зробити висновок про поширеність тих або інших способів переходу від первісного суспільства до цивілізації.

Рекомендована література:

1. Андрусак Я. Всесвітня історія (давній час): навчально-методичні рекомендації для студентів. Ужгород, 2018. 80 с.
2. Голованов С.О. Історія стародавнього світу: навч. пос. для студ. вищ. навч. закл. К.: Ун-т ім. Б.Грінченка, 2017. 472 с.
3. Станко В.Н., Гладких М.І., Сегеда С.П. Історія первісного суспільства: підручник. Електронний ресурс. Режим доступу <https://uk.ua1lib.org/book/1144124/e070db>

Тема 5. Об'єднання Верхнього та Нижнього Єгипту. Єгипет доби Раннього та Давнього царств.

Мета вивчення: простежити процеси становлення та первинного розвитку давньоєгипетської цивілізації, дослідити зародження державності Давнього Єгипту.

Обсяг навчального часу: 2 години.

План заняття:

1. Джерельна база дослідження та періодизація історії Стародавнього Єгипту.
2. Природно-кліматичні умови формування цивілізації Стародавнього Єгипту. Єгипет в до-династичний період.
3. Об'єднання Верхнього і Нижнього Єгипту. Централізація Єгипту в епоху Давнього царства.
4. Соціально-економічний розвиток та внутрішня політика Єгипту періоду Давнього царства.
5. Політична катастрофа Давнього царства. Перший перехідний період.

Методичні вказівки до виконання завдань:

1. Джерельна база дослідження та періодизація історії Стародавнього Єгипту. Схарактеризувати схему періодизації історії стародавнього Єгипту.

Відзначити причину збереження в сучасній історіографії династичної схеми періодизації та назв періодів, запропонованих єгипетським жерцем Манефоном. Виділити періоди історії стародавнього Єгипту та коротко розкрити зміст історичних процесів в кожному з них (Додинастійний період; Раннє царство (I - II династії); Давнє царство (III – VIII династії); I перехідний період; Середнє царство (XI – XIII династії); II перехідний період; Нове царство (XVIII – XX династії); III Перехідний період (XXI – XXV династії); Пізнє царство (XXVI – XXX династії)). Назвати основні джерела вивчення історії Стародавнього Єгипту, розкрити проблеми їх інтерпретації.

2. Природно-кліматичні умови формування цивілізації Стародавнього Єгипту. Єгипет в до-династичний період. Розкрити роль Нілу у становлення давньоєгипетської цивілізації. Охарактеризувати територію становлення і поширення держави Давнього Єгипту. Відзначити відмінності в природно-кліматичних умовах Нижнього та Верхнього Єгипту. Назвати та охарактеризувати важливі для розвитку давньоєгипетської цивілізації сусідні країни та території: Нубія (Куш), Тропічна Африка, Синайський півострів, Близький Схід. Відзначити роль системи іригації в розвитку Давнього Єгипту. Простежити відображення природно-кліматичних умов долини Нілу та сусідніх територій в міфології та культурі Давнього Єгипту.

Простежити основні етапи освоєння людиною долини Нілу з часів пізнього палеоліту. Відзначити зміни у зв'язку із початком неоліту у регіоні і переходом до відтворювального господарства. Простежити процес виникнення перших номових держав в Єгипті. Відзначити основні події процесу політичного об'єднання Верхнього Єгипту.

3. Об'єднання Верхнього і Нижнього Єгипту. Централізація Єгипту в епоху Давнього царства. Розкрити значення об'єднання Верхнього та Нижнього Єгипту. Охарактеризувати основні досягнення Єгипту у добу

Раннього царства. Відзначити дискусійний характер відомостей про діяльність фараонів перших династій. Простежити становлення Мемфіса як центру об'єднаної держави та Абідоса і Саккари як релігійних центрів. Розкрити розвиток технологій в добу Раннього царства. Охарактеризувати рівень розвитку сільського господарства та його роль в економіці. Розкрити процес формування основ державної влади та апарату управління, статус і функції фараона.

4. Соціально-економічний розвиток та внутрішня політика Єгипту періоду Давнього царства. Дати загальну характеристику добі Давнього царства як одного з блискучих періодів в історії давньоєгипетської цивілізації. Відзначити головні досягнення культури та розвиток технологій. Розкрити основні події політичної історії Давнього царства. Простежити процеси укріплення особистої влади фараона. Охарактеризувати формування соціальної структури суспільства.

5. Політична катастрофа Давнього царства. Перший перехідний період. Розкрити причини занепаду політичної структури Давнього царства, зникнення центральної влади та розділу країни на окремі номи. Відзначити взаємозв'язок між політичним розпадом і розпадом єдиної системи іригації. Охарактеризувати основні політичні події періоду. Вказати на наслідки боротьби за владу між окремими центрами державності (Мемфіс, Гераклеополь, Фіви). Відзначити вплив нападів лівійських та синайських кочовиків на поступовий занепад держави.

Завдання для самостійної роботи: скласти таблицю взаємовпливів між технічними досягненнями періоду Раннього і Давнього царства та рівнем розвитку державності. Зробити висновок, відзначивши специфіку форми державності давньоєгипетської цивілізації.

Рекомендована література:

1. Андрусак Я. Всесвітня історія (давній час): навчально-методичні рекомендації для студентів. Ужгород, 2018. 80 с.

2. Баженов Л.В., Жмурко О.І. Історія Стародавнього Сходу. Практикум для студентів історичного факультету. Кам'янець-Подільський, 2018.
3. Голованов С.О. Історія стародавнього світу: навч.пос. для студ. вищ. навч. закл. К.: Ун-т ім. Б.Грінченка, 2017. 472 с.
4. Крижанівський О.П. Історія Стародавнього Сходу: підручник. Електронний ресурс. Режим доступу https://chtyvo.org.ua/authors/Kryzhanivskiy_Oleh/Istoriia_Starodavnoho_Skhodu/
5. Луговий О. М. Історія Стародавнього Сходу: навч.-метод. посіб. для студентів першого (бакалаврського) рівня вищої освіти спеціальності 032 Історія та археологія. Частина І. – Одеса: Одес. нац. ун-т імені І. І. Мечникова, 2021. – 214 с.
6. Рижева Н.О., Горбенко К.В., Кузовков В.В. Історія Стародавнього Сходу: навчально-методичний посібник для студентів закладів вищої освіти. Миколаїв, 2019. – 247 с.
7. Еко У. Історія європейської цивілізації. Близький Схід. К.: Фоліо, 2017 1310 с.
8. Wilkinson T. The Rise and Fall of Ancient Egypt Електронний ресурс. Режим доступу <https://kemeticon.com/khensu/Rise-and-Fall-of-Ancient-Egypt-Toby-Wilkinson.pdf>

Тема 6. Політична та культурна історія Стародавнього Єгипту часів Середнього царства.

Мета вивчення: дослідити найбільш значущий для світової історії період розвитку давньоєгипетської цивілізації, простежити політичні, економічні та культурні аспекти історії Давнього Єгипту часів Середнього царства.

Обсяг навчального часу: 2 години.

План заняття:

1. Розвиток технологій як передумова змін у господарстві Стародавнього Єгипту періоду Середнього царства.
2. Зміни в структурі суспільства та формах державної влади часів Середнього царства.
3. Розвиток культури доби Середнього царства.
4. Другий перехідний період та нашествя гіксосів.

Методичні вказівки до виконання завдань:

1. Розвиток технологій як передумова змін у господарстві Стародавнього Єгипту періоду Середнього царства. Розкрити значення появи технології обробки бронзи для розвитку економіки Давнього Єгипту. Відзначити збільшення продукції сільського господарства та відновлення централізованої системи іригації. Проаналізувати причини і наслідки розширення сухопутної та морської зовнішньої торгівлі, напрямки торгівельних контактів. Вказати на зростання внутрішньої торгівлі та ремесел, відзначити перехід до металів як торгівельних еквівалентів.

2. Зміни в структурі суспільства та формах державної влади часів Середнього царства. Відзначити відмінності в організації Давньоєгипетської держави та її структурі часів Середнього царства. Простежити причини та наслідки зростання самостійності номів у питаннях управління. Проаналізувати процес боротьби фараонів за посилення центральної влади в часи XII династії. Проаналізувати характер управлінського апарату держави, функції та відмінності різних суспільних верств. Розкрити характер земельної власності. Назвати та охарактеризувати основні політичні події періоду.

3. Розвиток культури доби Середнього царства. Проаналізувати систему релігійних вірувань єгиптян, відзначивши особливу роль поховального культу. Проаналізувати причини зростання популярності культу богів Осириса та Амона-Ра. Розкрити основні досягнення в розвитку архітектури, літератури. Відзначити розвиток наукових знань. Проаналізувати основні риси зображувального мистецтва та скульптури періоду Середнього царства.

4. Другий перехідний період та нашествя гіксосів. Проаналізувати причини занепаду XII династії та основний зміст подій II перехідного періоду. Розкрити основні політичні події та значення відсутності єдиної держави. Вказати на причини успішності завоювання Єгипту гіксосами. Відзначити принесені гіксосами воєнні інновації – коней і бойові колісниці.

Вказати на основні риси внутрішньої та зовнішньої політики Єгипту в період панування гіксосів.

Завдання для самостійної роботи: скласти історичний портрет одного із видатних діячів історії Стародавнього Єгипту період Середнього царства в формі розповіді для учнів середнього шкільного віку. Підібрати та обробити ілюстративний матеріал для розповіді. Оформити результат як 2-3 сторінки в посібнику для додаткового читання з історії.

Рекомендована література:

1. Андрусак Я. Всесвітня історія (давній час): навчально-методичні рекомендації для студентів. Ужгород, 2018. 80 с.
2. Баженов Л.В., Жмурко О.І. Історія Стародавнього Сходу. Практикум для студентів історичного факультету. Кам'янець-Подільський, 2018.
3. Голованов С.О. Історія стародавнього світу: навч.пос. для студ. вищ. навч. закл. К.: Ун-т ім. Б.Грінченка, 2017. 472 с.
4. Крижанівський О.П. Історія Стародавнього Сходу: підручник. Електронний ресурс. Режим доступу https://chtyvo.org.ua/authors/Kryzhanivskiy_Oleh/Istoriia_Starodavnoho_Skhodu/
5. Луговий О. М. Історія Стародавнього Сходу: навч.-метод. посіб. для студентів першого (бакалаврського) рівня вищої освіти спеціальності 032 Історія та археологія. Частина I. – Одеса: Одес. нац. ун-т імені І. І. Мечникова, 2021. – 214 с.
6. Рижева Н.О., Горбенко К.В., Кузовков В.В. Історія Стародавнього Сходу: навчально-методичний посібник для студентів закладів вищої освіти. Миколаїв, 2019. – 247 с.
7. Еко У. Історія європейської цивілізації. Близький Схід. К.: Фоліо, 2017 1310 с.
8. Wilkinson T. The Rise and Fall of Ancient Egypt Електронний ресурс. Режим доступу <https://kemeticrecon.com/khensu/Rise-and-Fall-of-Ancient-Egypt-Toby-Wilkinson.pdf>

Тема 7. Перетворення Єгипту на світову державу в часи Пізнього царства. Занепад єгипетської держави.

Мета вивчення: дослідити останній період розвитку давньоєгипетської цивілізації, простежити вихід Давнього Єгипту на світовий рівень в часи Нового царства та причини занепаду держави.

Обсяг навчального часу: 2 години.

План заняття:

1. Військові походи та завоювання Стародавнього Єгипту періоду Нового царства.
2. Єгипетське суспільство доби Нового царства.
3. Розвиток культури доби Нового царства. Релігійні реформи.
4. Причини поступового занепаду держави в часи Третього перехідного періоду та Пізнього царства.

Методичні вказівки до виконання завдань:

1. Військові походи та завоювання Стародавнього Єгипту періоду Нового царства. Розкрити причини та наслідки мілітаризації Давньоєгипетської держави періоду Нового царства. Простежити напрямки завойовницьких походів єгипетських військ, окреслити захоплену територію. Відзначити роль особистостей видатних правителів вказаного періоду (Тутмоса III, Аменхотепа III).

2. Єгипетське суспільство доби Нового царства. Відзначити новий рівень розвитку технологій і суспільного прогресу. Проаналізувати вплив на єгипетську економіку припливу рабів внаслідок успішних воєнних походів та розширення матеріальних ресурсів. Вказати на значення удосконалення технологій (металургії і ткацтва, землеробства та нових способів ірригації). Проаналізувати структуру давньоєгипетського суспільства та функції основних суспільних верств.

3. Розвиток культури доби Нового царства. Релігійні реформи. Охарактеризувати причини та наслідки зростання ролі жерців в суспільстві часів Нового царства. Розкрити причини запровадження та основні риси релігійної реформи Аменхотепа IV (Ехнатона). Проаналізувати основні гіпотези науковців щодо причин провалу релігійної реформи. Дослідити досягнення в архітектурі Єгипту періоду Нового царства (храмові комплекси Карнаку і Луксору, Фів, Абу-Сімбела). Простежити основні досягнення в

галузі зображувального мистецтва та скульптури. Розкрити основні теми та здобутки літератури.

4. Причини поступового занепаду держави в часи Третього перехідного періоду та Пізнього царства. Розкрити стосунки Давнього Єгипту доби Нового царства з сусідніми державами (Хеттською державою, Сирією, Палестиною, Мітанні). Простежити відродження політичної могутності за правління XIX-XX династій (Рамзесідів). Назвати основні політичні події змагань за вплив у регіоні з Хеттським царством. Відзначити спроби Рамзеса II та його наступників до панування в Середземномор'ї. Розкрити причини та наслідки для історії Єгипту міграцій «народів моря» та вторгнення лівійців. Вказати на зародження кризових явищ в державі.

Охарактеризувати події III перехідного періоду: відсутність міцної центральної влади, періодичний розпад держави на декілька царств, прихід до влади династій іноземного походження. Простежити події протистояння Єгипту з Ассирією та період асирійського панування. Розкрити події, що призвели до останнього відновлення Давньоєгипетської держави, та основні аспекти історії Пізнього царства.

Завдання для самостійної роботи: підготувати план-проспект заняття-конференції на тему “*Роль іноземних династій в історії Стародавнього Єгипту часів Пізнього царства*”. Тематика конференції має відобразити причини встановлення влади іноземних династій, характер правління, досягнення та поразки.

Рекомендована література:

1. Андрусак Я. Всесвітня історія (давній час): навчально-методичні рекомендації для студентів. Ужгород, 2018. 80 с.
2. Баженов Л.В., Жмурко О.І. Історія Стародавнього Сходу. Практикум для студентів історичного факультету. Кам'янець-Подільський, 2018.
3. Голованов С.О. Історія стародавнього світу: навч.пос. для студ. вищ. навч. закл. К.: Ун-т ім. Б.Грінченка, 2017. 472 с.
4. Крижанівський О.П. Історія Стародавнього Сходу: підручник. Електронний ресурс. Режим доступу

https://chtyvo.org.ua/authors/Kryzhanivskiy_Oleh/Istoriia_Starodavnoho_Skhodu/

5. Луговий О. М. Історія Стародавнього Сходу: навч.-метод. посіб. для студентів першого (бакалаврського) рівня вищої освіти спеціальності 032 Історія та археологія. Частина I. – Одеса: Одес. нац. ун-т імені І. І. Мечникова, 2021. – 214 с.
6. Рижева Н.О., Горбенко К.В., Кузовков В.В. Історія Стародавнього Сходу: навчально-методичний посібник для студентів закладів вищої освіти. Миколаїв, 2019. – 247 с.
7. Еко У. Історія європейської цивілізації. Близький Схід. К.: Фоліо, 2017 1310 с.
8. Wilkinson T. The Rise and Fall of Ancient Egypt Електронний ресурс. Режим доступу <https://kemeticon.com/khensu/Rise-and-Fall-of-Ancient-Egypt-Toby-Wilkinson.pdf>

Тема 8. Народи Родючого півмісяця в IX-III тис. до н.е.

Мета вивчення: опрацювати відомості про зародження цивілізації Месопотамії, визначити головні досягнення цивілізації до-династичного та ранньодинастичного періодів.

Обсяг навчального часу: 2 години.

План заняття:

1. Джерельна база дослідження та періодизація історії Месопотамії.
2. Географічні умови формування месопотамської цивілізації.
3. Месопотамія в архаїчний період.
4. До-династичний період історії Месопотамії.
5. Ранньодинастичний період історії Месопотамії.

Методичні вказівки до виконання завдань:

1. Джерельна база дослідження та періодизація історії Месопотамії. Охарактеризувати джерельну базу вивчення історії Месопотамії. Вказати на проблеми хронології періоду. Розкрити періодизацію історії Давньої Месопотамії, коротко охарактеризувати кожний з періодів.

2. Географічні умови формування месопотамської цивілізації. Охарактеризувати особливості регіону виникнення перших цивілізацій,

вказати його географічні межі. Розкрити причини виникнення неолітичних культури на території Родючого півмісяця. Відзначити природні умови регіону, роль Тигра і Євфрату у формуванні ландшафту Міжріччя. Окреслити кордони субрегіонів Південної (Нижньої) та Північної (Верхньої) Месопотамії, відзначити відмінності між ними. Назвати та охарактеризувати основні етнічні елементи населення Давньої Месопотамії: шумерів та носіїв семітських мов. Вказати на роль в історії Месопотамії сусідніх регіонів: Вірменське нагір'я, гори Загрос, Аравійське плато.

3. Месопотамія в архаїчний період. Назвати та охарактеризувати перші археологічні культури на Близькому Сході: натувфійську культуру XIII – X тис. до н.е.; культуру Ієрихону VIII тис. до н.е.; культуру Чатал-Хююк VII тис. до н.е.; культуру Джармо VII тис. до н.е. Відзначити перші високорозвинуті культури доби неоліту на території Месопотамії: культуру Хассуни та культури Самарри і культура Халафи (VII-VI тис. до н. е.). Вказати на характерні риси матеріальної та духовної культури цього етапу: розвиток землеробства та скотарства, появу розписної кераміки, відділення ремесла від землеробства і скотарства, землеробські та скотарські культури, форми організації суспільства. Відзначити культуру Убайд (VI - початок IV тис. до н.е.) як початок формування цивілізації у Південній Месопотамії.

4. До-династичний період історії Месопотамії. Назвати та охарактеризувати перші державні утворення Месопотамії. Відзначити основні здобутки культури Урук (IV тис. до н.е.). Вказати на приналежність культури Урук населенню шумерів, відзначити дискусійність питання про походження шумерів. Головним чином підкреслити початок формування писемності, виникнення поселень міського типу, появу іригаційного землеробства, формування правлячої еліти, посилення ролі храмів і жерців. Вказати на новації, привнесені культурою Джамдет-Наср (кінець IV тис. до н.е.). Особливо відзначити появу клинописного письма.

5. Ранньодинастичний період історії Месопотамії. Дати загальну характеристику Ранньодинастичного періоду історії Месопотамії, відзначивши як основні здобутки розвинутої системи клинописного письма та закінчення формування міст-держав. Назвати найбільш впливові номові міста-держави періоду: Ур, Урук, Ниппур, Шуруппак, Умма та Лагаш та ін. Охарактеризувати перші деспотії у Месопотамії: Аккадську державу Саргонідів та III династію Ура. Відзначити особливу роль міста як центру цивілізації в цей період та храму як осередку культури і державності. Розкрити роль світських правителів в структурі суспільства. Охарактеризувати структуру суспільства ранньодинастичного періоду. Розкрити найбільш суттєві риси економіки. Відзначити головні події політичної історії періоду. Охарактеризувати розвиток культури.

Завдання для самостійної роботи: підготувати матеріал на тему: **“Правителі найдавніших держав Шумеру”**. В повідомленні відзначити спільні та відмінні риси діяльності відомих з історичних джерел правителів ранньодинастичного періоду історії Шумеру. Підібрати ілюстративний матеріал і розробити тематичний веб-квест для учнів середньої школи на основі опрацьованого матеріалу.

Рекомендована література:

1. Андрусак Я. Всесвітня історія (давній час): навчально-методичні рекомендації для студентів. Ужгород, 2018. 80 с.
2. Баженов Л.В., Жмурко О.І. Історія Стародавнього Сходу. Практикум для студентів історичного факультету. Кам'янець-Подільський, 2018.
3. Голованов С.О. Історія стародавнього світу: навч. пос. для студ. вищ. навч. закл. К.: Ун-т ім. Б.Грінченка, 2017. 472 с.
4. Крижанівський О.П. Історія Стародавнього Сходу: підручник. Електронний ресурс. Режим доступу https://chtyvo.org.ua/authors/Kryzhanivskyi_Oleh/Istoriia_Starodavnoho_Skhodu/

5. Луговий О. М. Історія Стародавнього Сходу: навч.-метод. посіб. для студентів першого (бакалаврського) рівня вищої освіти спеціальності 032 Історія та археологія. Частина I. – Одеса: Одес. нац. ун-т імені І. І. Мечникова, 2021. – 214 с.
6. Рижева Н.О., Горбенко К.В., Кузовков В.В. Історія Стародавнього Сходу: навчально-методичний посібник для студентів закладів вищої освіти. Миколаїв, 2019. – 247 с.
7. Еко У. Історія європейської цивілізації. Близький Схід. К.: Фоліо, 2017 1310 с.

Тема 9. Месопотамія в II-I тис. до н.е.

Мета вивчення: формування фактографічних знань та розуміння причинно-наслідкових зв'язків, опрацювання відомостей про розвиток цивілізації Месопотамії II-I тис. до н.е.

Обсяг навчального часу: 2 години.

План заняття:

1. Месопотамія на початку II тис. до н.е. Держава Іссін.
2. Держави амореїв. Виникнення та занепад Старовавилонського царства.
3. Середньовавилонський період.
4. Ассирія в Староассирійський період.
5. Середньоассирійський період.

Методичні вказівки до виконання завдань:

1. Месопотамія на початку II тис. до н.е. Держава Іссін.
Охарактеризувати ситуацію в Межиріччі після падіння III династії Ура. Відзначити обставини заснування держави з центром у м. Іссін (2017 р. до н.е.) в південній частині Шумеру. Дослідити внутрішню та зовнішню політику правителів Іссіна. Відзначити перший збір законів (правитель Ліпіт-Іштар), розвиток правових відносин, зростання ролі торгівлі, поглиблення майнового розшарування суспільства. Простежити подальший розвиток міст та культури.

2. Держави амореїв. Виникнення та занепад Старовавильонського царства. Розкрити причини зростання впливу племен пастухів семітв-амореїв у житті Месопотамії в період після падіння III династії Ура. Охарактеризувати спосіб життя амореїв та їх політичні стосунки з правителями держав і міст Месопотамії. Простежити процес виникнення самостійних аморейських царств протягом XX – XIX ст. до н.е. (держави з центрами в Ешнуні, Ларсі, Ашшурі (держава Шамші-Адада I), Марі та Вавилоні). Коротко охарактеризувати кожна з цих держав. Простежити політичну історію та економічний розвиток Старовавильонського царства. Особливо відзначити період правління шостого царя династії – Хамурапі (1794 – 1750 рр. до н.е.), процес формування Вавильонської імперії. Охарактеризувати розвиток культури та законодавчу діяльність Хамурапі, соціально-економічні процеси. Розкрити причини занепаду Старовавильонської держави.

3. Середньовавильонський період. Охарактеризувати роль каситів в історії Вавильонії у XVI – XII ст. до н.е., їх походження та спосіб життя. Окреслити політичні обставини заснування Середньовавильонського царства на чолі з Каситською (III Вавильонською) династією. Простежити внутрішню та зовнішню політику каситських правителів Вавильона. Відзначити спільне та відмінне в розвитку соціально-економічного життя та культури порівняно з Давньовавильонським періодом. Простежити військові завоювання каситів.

4. Ассирія в Староассирійський період. Охарактеризувати основні події Староассирійського періоду (III тис. до н.е. - між XVI та XIV ст. до н.е.). Відзначити спосіб життя аккадомовного населення. Вказати на обставини появи хурритів та правління хурритських вождів в Ашшурі на початку II тис. до н.е. Розкрити політичні події виникнення місцевої аккадської правлячої династії та розвиток економіки і культури Ассирії першої половини II тис. до н.е. Охарактеризувати державу Шамши-Адада I,

простежити військові завоювання цього періоду. Вказати на причини послаблення Ассирії протягом другої половини XVIII – XV ст.

5. Середньоассирійський період. Простежити процес виборення Ассирією незалежності від Мітанні та успішну боротьбу з хеттами. Назвати та розкрити основні риси розвитку Ассирії в Середньоассирійському періоді (друга половина II тис. до н.е.) Охарактеризувати завойовницьку політику Ассирії в XIII ст. до н.е., окремо відзначити завоювання Вавилону. Розкрити економічний, політичний та культурний розвиток держави. Дослідити події останніх століть II тис. до н.е. Відзначити появу нових завойовників — арамеїв.

Завдання для самостійної роботи. Написати есе на тему *“Законодавство Хаммурані: значення для свого часу та місце в історичній пам’яті”*. (2-3 сторінки).

Рекомендована література:

1. Андрусак Я. Всесвітня історія (давній час): навчально-методичні рекомендації для студентів. Ужгород, 2018. 80 с.
2. Баженов Л.В., Жмурко О.І. Історія Стародавнього Сходу. Практикум для студентів історичного факультету. Кам’янець-Подільський, 2018.
3. Голованов С.О. Історія стародавнього світу: навч.пос. для студ. вищ. навч. закл. К.: Ун-т ім. Б.Грінченка, 2017. 472 с.
4. Крижанівський О.П. Історія Стародавнього Сходу: підручник. Електронний ресурс. Режим доступу https://chtyvo.org.ua/authors/Kryzhanivskyi_Oleh/Istoriia_Starodavnoho_Skhodu/
5. Луговий О. М. Історія Стародавнього Сходу: навч.-метод. посіб. для студентів першого (бакалаврського) рівня вищої освіти спеціальності 032 Історія та археологія. Частина I. – Одеса: Одес. нац. ун-т імені І. І. Мечникова, 2021. – 214 с.

6. Рижева Н.О., Горбенко К.В., Кузовков В.В. Історія Стародавнього Сходу: навчально-методичний посібник для студентів закладів вищої освіти. Миколаїв, 2019. – 247 с.
7. Еко У. Історія європейської цивілізації. Близький Схід. К.: Фоліо, 2017 1310 с.

Тема 10. Нововавилонське та Новоассирійське царства.

Мета вивчення: набуття необхідних фактографічних знань та формування усвідомлення причинно-наслідкових зв'язків історичних подій періоду Нововавилонського та Новоассирійського царств.

Обсяг навчального часу: 2 години.

План заняття:

1. Політичний та соціально-економічний розвиток Новоассирійського царства (X – VII ст.).
2. Причини занепаду Ассирії.
3. Основні події політичної та соціально-економічної історії Нововавилонського царства (626 – 539 рр. до н.е.).
4. Причини занепаду Вавилону.
5. Особливості асиро-вавилонської культури, міфології, релігії та мистецтва.

Методичні вказівки до виконання завдань.

1. Політичний та соціально-економічний розвиток Новоассирійського царства (X – VII ст.). Розкрити події перетворення Ассирії на «світову державу». Відзначити роль перемоги над арамейськими племенами для нового політичного піднесення Ассирійської держави. Вказати на значення технічних змін в цьому процесі, зокрема початку широкого застосування заліза. Охарактеризувати причини та напрями завоювань ассирійців. Простежити політику найвидатніших правителів Новоассирійського царства (Адад-нерарі II (912 – 891 рр. до н.е.), Ашшур-націр-апала II (884–859 до н.е.), Салманасара III (859–824 рр. до н.е.),

Саргона II (722–705 рр. до н.е.), Сінаххеріба (705–681/ 680 рр. до н.е.), Асархаддона (681/680–668 рр. до н. е.), Ашшурбаніпала (668 – 626 рр. до н. е.). Розкрити значення реформ Тіглатпаласара III (745 – 727 або 726 рр. до н.е.) для розвитку держави і війська. Відзначити завоювання Вавилону. Охарактеризувати соціально-економічний розвиток держави вказаного періоду.

2. Причини занепаду Ассирії. Простежити історичні обставини послаблення Ассирійського царства (виникнення Мідійського царства, напади скіфів, повстання в Єгипті та Вавилоні). Розкрити події утворення незалежного Нововавилонського царства та його боротьбу в союзі з Мідією проти Ассирії. Охарактеризувати внутрішні політичні та економічні причини занепаду держави. Відзначити остаточне падіння Ассирії.

3. Основні події політичної та соціально-економічної історії Нововавилонського царства (626 – 539 рр. до н.е.). Окреслити хронологічні та географічні межі Нововавилонського царства в історії Месопотамії. Розкрити значення переселення в регіон арамейських племен халдеїв. Охарактеризувати стосунки Нововавилонського царства з Ассирійською імперією. Простежити події відновлення незалежності Вавилону та заснування Халдейської династії (626 – 539 рр. до н. е.). Розкрити основні політичні події правління Набопаласара (626-605 рр. до н.е.), Навуходоносора II (605– 562 рр. до н.е.). Простежити напрямки зовнішньої політики та перетворення Нового Вавилону на світову імперію. Охарактеризувати економічний та соціально-політичний розвиток держави.

4. Причини занепаду Вавилону. Назвати та розкрити основні внутрішньополітичні, економічні та зовнішні причини занепаду Вавилону. Особливу увагу приділити посиленню Персії. Простежити наслідки переходу влади в Месопотамії до Персидської монархії Ахемінідів. Вказати на спадкоємність культури Месопотамії.

5. Особливості асиро-вавилонської культури, міфології, релігії та мистецтва. Дати загальну характеристику асиро-вавилонській культурі. Відзначити особливості асиро-вавилонської міфології та релігії. Назвати та охарактеризувати головні досягнення та особливості стилю мистецтва вказаного періоду. Відзначити роль писемності та науки Вавилону в світовій цивілізації.

Завдання для самостійної роботи: Скласти схему-конспект для використання на уроках всесвітньої історії в загальноосвітній школі **“Соціально-економічний розвиток та політичний устрій Ассирійської імперії”**. Продумати та реалізувати схему в середовищі найбільш доцільної ІКТ.

Рекомендована література:

1. Андрусак Я. Всесвітня історія (давній час): навчально-методичні рекомендації для студентів. Ужгород, 2018. 80 с.
2. Баженов Л.В., Жмурко О.І. Історія Стародавнього Сходу. Практикум для студентів історичного факультету. Кам'янець-Подільський, 2018.
3. Голованов С.О. Історія стародавнього світу: навч.пос. для студ. вищ. навч. закл. К.: Ун-т ім. Б.Грінченка, 2017. 472 с.
4. Крижанівський О.П. Історія Стародавнього Сходу: підручник. Електронний ресурс. Режим доступу https://chtyvo.org.ua/authors/Kryzhanivskyi_Oleh/Istoriia_Starodavnoho_Skhodu/
5. Луговий О. М. Історія Стародавнього Сходу: навч.-метод. посіб. для студентів першого (бакалаврського) рівня вищої освіти спеціальності 032 Історія та археологія. Частина I. – Одеса: Одес. нац. ун-т імені І. І. Мечникова, 2021. – 214 с.
6. Рижева Н.О., Горбенко К.В., Кузовков В.В. Історія Стародавнього Сходу: навчально-методичний посібник для студентів закладів вищої освіти. Миколаїв, 2019. – 247 с.

7. Еко У. Історія європейської цивілізації. Близький Схід. К.: Фоліо, 2017
1310 с.

Тема 10. Особливості соціально-економічного розвитку та політична історія народів Малої Азії та Закавказзя II-I тис. до н.е.

Мета вивчення: сформувати знання про країни та народи Малої Азії та Закавказзя II-I тис. до н.е. Закріпити розуміння місця історії вказаних країн і народів в загальному історичному процесі регіону.

Обсяг навчального часу: 2 години.

План заняття:

1. Хетська держава.
2. Фрігійське та Лідійське царства.
3. Ванське царство (Держава Урарту).
4. Ранні держави на території сучасної Вірменії та Грузії.

Методичні вказівки до виконання завдань:

1. Хетська держава. Дати загальну характеристику регіону Малої Азії. Окреслити періодизація історії хетів. Проаналізувати процеси утворення Хетської держави. Простежити основні події політичної історії хетів. Відзначити значення протистояння Хетського царства та Єгипту для загальної історії регіону. Охарактеризувати особливості економічного розвитку та характерні риси політичної організації хетської держави. Розкрити основні досягнення культури хетів – писемність, міфологія та релігія, архітектура, мистецтво. Назвати та розкрити причини загибелі хетської держави.

2. Фрігійське та Лідійське царства. Охарактеризувати територію та розкрити періодизацію історії Фрігійського царства та Лідійської держави. Розкрити основні події політичної історії Фрігії та Лідії. Відзначити роль цих держав в загальному історичному процесі регіону. Охарактеризувати

суспільно-політичний устрій та економічний розвиток держав. Розкрити основні досягнення культури Фрігії та Лідії.

3. Ванське царство (Держава Урарту). Охарактеризувати особливості природно - кліматичних умов території Закавказзя та етнічний склад населення в II-I тис. до н.е. Висвітлити політичну історію утворення Ванського царства (держави Урарту), розквіту та загибелі держави Урарту. Простежити особливості економіки та суспільно-політичного устрою, основні досягнення культури Урарту.

4. Ранні держави на території сучасної Вірменії та Грузії. Простежити процес утворення перших держав на території сучасних Вірменії та Грузії (Давньовірменське царство, Колхіда, Іберія, Кавказька Албанія). Охарактеризувати специфіку політичної історії, економічних стосунків на території регіону. Відзначити особливості суспільно-політичного розвитку та головні досягнення культури.

Завдання для самостійної роботи: розробити проект, сформувані змістовне наповнення та візуальний супровід для сторінки освітнього сайту, присвяченої історії Хетського царства або держави Урарту (на вибір здобувача). Матеріал розробити в залежності від самостійно визначеного кола споживачів інформації.

Рекомендована література:

1. Андрусак Я. Всесвітня історія (давній час): навчально-методичні рекомендації для студентів. Ужгород, 2018. 80 с.
2. Баженов Л.В., Жмурко О.І. Історія Стародавнього Сходу. Практикум для студентів історичного факультету. Кам'янець-Подільський, 2018.
3. Голованов С.О. Історія стародавнього світу: навч.пос. для студ. вищ. навч. закл. К.: Ун-т ім. Б.Грінченка, 2017. 472 с.
4. Крижанівський О.П. Історія Стародавнього Сходу: підручник. Електронний ресурс. Режим доступу https://chtyvo.org.ua/authors/Kryzhanivskiy_Oleh/Istoriia_Starodavnoho_Skhodu/
5. Луговий О. М. Історія Стародавнього Сходу: навч.-метод. посіб. для студентів першого (бакалаврського) рівня вищої освіти спеціальності

- 032 Історія та археологія. Частина I. – Одеса: Одес. нац. ун-т імені І. І. Мечникова, 2021. – 214 с.
6. Рижева Н.О., Горбенко К.В., Кузовков В.В. Історія Стародавнього Сходу: навчально-методичний посібник для студентів закладів вищої освіти. Миколаїв, 2019. – 247 с.
 7. Еко У. Історія європейської цивілізації. Близький Схід. К.: Фоліо, 2017 1310 с.
 8. Gurney O.R. The Hittites Електронний ресурс. Режим доступу <https://books.google.com.ua/books>

Тема 12. Фінікія та Сирія в I тис. до н.е. Ізраїльське та Іудейське царства.

Мета вивчення: сформувати знання про країни та народи Східного Середземномор'я I тис. до н.е. Закріпити розуміння місця історії вказаних країн і народів в загальному історичному процесі регіону.

Обсяг навчального часу: 2 години.

План заняття:

1. Природно-географічні та історичні особливості розвитку цивілізації в країнах Східного Середземномор'я.
2. Фінікія і Сирія в I тис. до н.е.
3. Ізраїльське та Іудейське царства в I тис. до н.е.
4. Культурні здобутки народів Східного Середземномор'я.

Методичні вказівки до виконання завдань:

1. Природно-географічні та історичні особливості розвитку цивілізації в країнах Східного Середземномор'я. Охарактеризувати природно-кліматичні особливості території Східного Середземномор'я. Відзначити специфіку етнічних процесів в регіоні. Вказати на специфіку природно-географічних особливостей Фінікії, Сирії та Палестини. Простежити вплив сусідніх цивілізацій на процес формування державності в регіоні. Вказати на значення міст (Тир, Сідон, Бібл, Угарит та ін.) для розвитку Східного Середземномор'я.

2. Фінікія в I тис. до н.е. Охарактеризувати процес становлення та розвитку Фінікії в I тис. до н.е. Відзначити особливості суспільно-політичного устрою держави. Окреслити економічне та політичне значення Фінікійської держави в тогочасному світі. Простежити процес колонізації Середземномор'я Фінікією. Okремо відзначити особливості розвитку Карфагену. Охарактеризувати особливості розвитку Сирії в I тис. до н.е. Простежити політичну історію Дамаського царства.

3. Ізраїльське та Іудейське царства в I тис. до н.е. Простежити процес заселення Палестини єврейськими племенами. Відзначити Біблію як історичне джерело. Охарактеризувати суспільний устрій та господарство єврейського населення Ханаану. Простежити політичну історію держави Давида і Соломона. Розкрити причини розпаду Ізраїльсько-Іудейської держави. Простежити політичну історію Ізраїльського та Іудейського царств в I тис. до н.е., вказати на спільні та відмінні риси в їх економічному розвитку та політичному устрої. Охарактеризувати культурно-політичний феномен “руху пророків”. Відзначити основні події боротьби єврейського народу за політичну незалежність в другій половині I тис. до н.е. Охарактеризувати релігійні реформи та формування культу Яхве.

4. Культурні здобутки народів Східного Середземномор'я. Розкрити значення головного культурного досягнення народів Східного Середземномор'я — абеткового письма. Відзначити особливості релігійних культурі народів регіону. Зокрема, простежити становлення іудаїзму як однієї з світових релігій. Охарактеризувати здобутки літератури народів регіону. Простежити розвиток зображувального мистецтва, архітектури та музики.

Завдання для самостійної роботи: підготувати повідомлення на тему “*Сабейське царство та Хім'яритська держава в I тис. до н.е.*”. В повідомленні охарактеризувати політичний устрій, особливості розвитку економіки та досягнення культури вказаних держав.

Рекомендована література:

1. Андрусак Я. Всесвітня історія (давній час): навчально-методичні рекомендації для студентів. Ужгород, 2018. 80 с.
2. Баженов Л.В., Жмурко О.І. Історія Стародавнього Сходу. Практикум для студентів історичного факультету. Кам'янець-Подільський, 2018.
3. Голованов С.О. Історія стародавнього світу: навч.пос. для студ. вищ. навч. закл. К.: Ун-т ім. Б.Грінченка, 2017. 472 с.
4. Крижанівський О.П. Історія Стародавнього Сходу: підручник. Електронний ресурс. Режим доступу https://chtyvo.org.ua/authors/Kryzhanivskiy_Oleh/Istoriia_Starodavnoho_Skhodu/
5. Луговий О. М. Історія Стародавнього Сходу: навч.-метод. посіб. для студентів першого (бакалаврського) рівня вищої освіти спеціальності 032 Історія та археологія. Частина I. – Одеса: Одес. нац. ун-т імені І. І. Мечникова, 2021. – 214 с.
6. Рижева Н.О., Горбенко К.В., Кузовков В.В. Історія Стародавнього Сходу: навчально-методичний посібник для студентів закладів вищої освіти. Миколаїв, 2019. – 247 с.
7. Еко У. Історія європейської цивілізації. Близький Схід. К.: Фоліо, 2017 1310 с.

Тема 13. Перська держава в I тис. до н.е.

Мета вивчення: Простежити політичну історію держави Ахеменідів, сформувані уявлення про її роль в розвитку світової цивілізації.

Обсяг навчального часу: 2 години.

План заняття:

1. Становлення і посилення держави Ахеменідів.
2. «Світова» перська держава за правління Дарія I та його найближчих наступників.
3. Особливості соціально-економічного розвитку та політичного устрою Перської держави у VI-IV ст. до н.е.
4. Причини занепаду держави Ахеменідів.
5. Головні досягнення культури Перської держави. Зороастризм.

Методичні вказівки до виконання завдань:

1. Становлення і посилення держави Ахеменідів. Коротко охарактеризувати процес розселення племен мідійців і персів на території Ірану. Простежити політичну історію Мідійського царства як першооснови держави Ахеменідів. Розкрити основні історичні події, що призвели до виникнення й посилення Перської держави. Відзначити особливості правління Кіра II, причини та наслідки його завойовницької політики.

2. «Світова» перська держава за правління Дарія I та його найближчих наступників. Охарактеризувати новації в управлінні державою, здійснені за правління Дарія I. Простежити його політичну діяльність та напрямки військових походів. Вказати на роль розширення Перської держави до розмірів світової імперії для розвитку світової цивілізації. Розкрити причини та наслідки війн Дарія I з скіфами та греками. Простежити причини виникнення політичних та економічних проблем та спроби їх вирішення за правління Ксеркса та Артаксеркса III.

3. Особливості соціально-економічного розвитку та політичного устрою Перської держави у VI-IV ст. до н.е. Охарактеризувати суспільно-політичний устрій Перської держави. Відзначити специфіку форм власності на землю, особливу роль торгівлі в економіці Перської держави. Охарактеризувати правову систему держави. Okремо відзначити наслідки централізації державного управління за Дарія I.

4. Причини занепаду держави Ахеменідів. Розкрити соціально-політичне значення поразок Перської держави у війнах з греками першої половини V ст. Простежити перебіг повстань поневолених персами народів та територіальні втрати імперії внаслідок цього. Охарактеризувати внутрішню династичну боротьбу в імперії як одну з причин занепаду держави. Розкрити причини поразки Перської держави у війні з Олександром Македонським.

5. Головні досягнення культури Перської держави. Зороастризм. Охарактеризувати основні досягнення освіти і науки в Перській державі,

особливо підкресливши активні запозичення в культурах підкорених персами народів. Проаналізувати процес зародження та становлення релігії зороастризму, його основні положення. Охарактеризувати «Авесту» як літературний пам'ятник. Назвати та охарактеризувати основні пам'ятки перської архітектури та зображувального мистецтва.

Завдання для самостійної роботи: розробити проєкт, скласти текст та відібрати ілюстративний матеріал для колективної онлайн-презентації «*Парфянське царство*». Кожний із учасників проєкту має опрацювати власну частину матеріалу, зокрема політичну історію Парфянського царства, суспільно-політичний устрій, особливості економіки, культурні досягнення держави. Оформити проєкт у вигляді онлайн-презентації, призначеної для додаткових занять або гурткової роботи в ЗЗСО.

Рекомендована література:

1. Баженов Л.В., Жмурко О.І. Історія Стародавнього Сходу. Практикум для студентів історичного факультету. Кам'янець-Подільський, 2018.
2. Голованов С.О. Історія стародавнього світу: навч.пос. для студ. вищ. навч. закл. К.: Ун-т ім. Б.Грінченка, 2017. 472 с.
3. Крижанівський О.П. Історія Стародавнього Сходу: підручник. Електронний ресурс. Режим доступу https://chtyvo.org.ua/authors/Kryzhanivskiy_Oleh/Istoriia_Starodavnoho_Skhodu/
4. Луговий О. М. Історія Стародавнього Сходу: навч.-метод. посіб. для студентів першого (бакалаврського) рівня вищої освіти спеціальності 032 Історія та археологія. Частина I. – Одеса: Одес. нац. ун-т імені І. І. Мечникова, 2021. – 214 с.
5. Рижева Н.О., Горбенко К.В., Кузовков В.В. Історія Стародавнього Сходу: навчально-методичний посібник для студентів закладів вищої освіти. Миколаїв, 2019. – 247 с.
6. Еко У. Історія європейської цивілізації. Близький Схід. К.: Фоліо, 2017 1310 с.
7. Debevoise N. C. A Political History of Parthia. Електронний ресурс. Режим доступу https://oi.uchicago.edu/sites/oi.uchicago.edu/files/uploads/shared/docs/political_history_parthia.pdf
8. Sasan, S. Ancient Persia in Western history. Електронний ресурс. Режим доступу https://oi.uchicago.edu/sites/oi.uchicago.edu/files/uploads/shared/docs/history_persian_empire.pdf

Тема 14. Протоіндійська цивілізація, Індія класичного та буддистського періодів.

Мета вивчення: сформуванати поняття про місце цивілізації Стародавньої Індії в світовому історичному процесі. Закріпити та розширити фактографічні знання з історії давньоіндійської цивілізації.

Обсяг навчального часу: 2 години.

План заняття:

1. Природно-географічні умови формування та основні досягнення давньоіндійської цивілізації (Мохенджо-Даро і Хараппа).
2. Індія у «ведійський період».
3. Індія в «буддійський період».
4. Індія в «класичний період».
5. Культура Стародавньої Індії.

Методичні вказівки до виконання завдань:

1. Природно-географічні умови формування та основні досягнення давньоіндійської цивілізації (Мохенджо-Даро і Хараппа). Розкрити особливості джерельної бази історії Стародавньої Індії. Охарактеризувати основні періоди історії Стародавньої Індії: індський, ведійський, буддійський, класичний. Простежити основні події запровадження землеробських цивілізацій в долині Інду (IV тис. до н.е.). Розкрити особливості матеріальної та духовної культури основних вогнищ Індської цивілізації – міст Мохенджо-Даро та Хараппа.

2. Індія у «ведійський період».

Розкрити причини та перебіг міграції в Північну Індію арійських племен в середині II тис. до н.е., відзначити дискусивність цього питання в науковому середовищі. Розкрити особливості освоєння Північно-Східної Індії аріями, специфіку контактів з місцевими племенами. Простежити появу наприкінці Ведійського періоду (VIII ст. до н.е.) в долині Гангу перших міст

та становлення ранніх держав у Стародавній Індії. Охарактеризувати соціальну організацію арійських племен ведійського періоду.

3. Індія в «буддійський період».

Буддійський період в історії Стародавньої Індії (VI–III ст. до н.е.). Політична роздробленість Стародавньої Індії в VI ст. до н.е. Система староіндійських держав: монархії та олігархічні держави. Династія Нандів в Північній Індії. Індійські походи Олександра Македонського в IV ст. до н.е. та їх вплив на розвиток місцевої економіки та культури. Визвольне повстання під проводом представника роду Маур'їв. Повалення династії Нандів. Становлення та розвиток імперії Маур'їв. Вторгнення греко-бактрійців та парфян. Занепад імперії Маур'їв у II ст. до н.е.

4. Індія в «класичний період».

Охарактеризувати процеси становлення та політичної історії держави Гуптів, її соціальний устрій та економічний розвиток. Відзначити риси держави Гуптів як імперії. Розкрити зміст культурного розвитку Індії класичного періоду, наукові та мистецькі досягнення. Окреслити значення цього періоду у формуванні цивілізаційного спадку Індії.

5. Культура Стародавньої Індії.

Охарактеризувати специфіку феномену давньоіндійської культури та релігії. Розкрити основний зміст релігійних вчень та філософських шкіл Стародавньої Індії. Відзначити основні мистецькі стилі та досягнення, наукові винаходи Індії.

Завдання для самостійної роботи: Підготуйте есе на тему: *«Індуїзм і буддизм як відповіді на соціальні та духовні виклики давньоіндійського суспільства»*. Особливу увагу зверніть на їхній вплив на політику, мораль та повсякденну культуру.

Рекомендована література:

1. Баженов Л.В., Жмурко О.І. Історія Стародавнього Сходу. Практикум для студентів історичного факультету. Кам'янець-Подільський, 2018.

2. Голованов С.О. Історія стародавнього світу: навч.пос. для студ. вищ. навч. закл. К.: Ун-т ім. Б.Грінченка, 2017. 472 с.
3. Крижанівський О.П. Історія Стародавнього Сходу: підручник. Електронний ресурс. Режим доступу https://chtyvo.org.ua/authors/Kryzhanivskyi_Oleh/Istoriia_Starodavnoho_Skhodu/
4. Луговий О. М. Історія Стародавнього Сходу: навч.-метод. посіб. для студентів першого (бакалаврського) рівня вищої освіти спеціальності 032 Історія та археологія. Частина I. – Одеса: Одес. нац. ун-т імені І. І. Мечникова, 2021. – 214 с.
5. Рижева Н.О., Горбенко К.В., Кузовков В.В. Історія Стародавнього Сходу: навчально-методичний посібник для студентів закладів вищої освіти. Миколаїв, 2019. – 247 с.
6. Basham A. A Cultural History of India Електронний ресурс. Режим доступу <https://archive.org/details/ACulturalHistoryOfIndiaA.LBasham>

Тема 15. Найдавніші китайські держави. Імперії Цінь та Хань.

Мета вивчення: сформувати у студентів цілісне уявлення про процеси становлення ранньої державності в Китаї; розкрити специфіку соціально-політичного розвитку найдавніших китайських держав; проаналізувати умови виникнення та історичне значення імперій Цінь і Хань; з'ясувати роль ідеологічних доктрин (передусім легізму та конфуціанства) у формуванні імперської моделі управління; розвинути навички роботи з наративними, правовими та філософськими джерелами, а також уміння порівнювати східні моделі державності з іншими цивілізаційними традиціями Давнього світу.

Обсяг навчального часу: 2 години.

План заняття:

1. Найдавніші державні утворення в Китаї: від династій Ся, Шан та Чжоу до періоду «Воюючих царств».
2. Утворення імперії Цінь: політичні реформи та легістська модель держави.
3. Імперія Хань: стабілізація, конфуціанська ідеологія та система управління.

4. Історичне значення імперій Цінь і Хань для подальшого розвитку Китаю.

Методичні вказівки до виконання завдань:

1. Найдавніші державні утворення в Китаї: від династій Ся, Шан та Чжоу до періоду «Воюючих царств».

Підготовку до цього питання варто розпочати з ознайомлення з археологічними та писемними джерелами, що дозволяють реконструювати ранню історію Китаю (пам'ятки культури Ерлітоу, оракулярні написи, «Шуцзін»). Слід звернути увагу на особливості політичної організації ранніх династій, поєднання сакральної та світської влади, роль родоплемінних структур. Важливо простежити еволюцію державності в період Західної та Східної Чжоу, зокрема процес децентралізації та формування системи удільних володінь. Проблемний підхід передбачає аналіз питання: чи можна вважати ці утворення повноцінними державами у класичному розумінні, чи радше перехідними формами між племінним союзом і централізованою монархією.

2. Утворення імперії Цінь: політичні реформи та легістська модель держави.

Готуючись до цього пункту, студенти мають зосередитися на аналізі причин об'єднання Китаю наприкінці III ст. до н.е. та ролі царства Цінь у цьому процесі. Особливу увагу слід приділити реформам Шан Яна, які заклали підвалини централізованої бюрократичної держави. Доцільно опрацювати легістські тексти та свідчення з «Ши цзі» Сима Цяня. Проблемний аспект полягає в оцінці легізму: чи був він ефективним інструментом модернізації, чи причиною швидкого краху імперії. Важливо також звернути увагу на уніфікаційні заходи (письмо, закони, міри та ваги) як чинники формування імперської єдності.

3. Імперія Хань: стабілізація, конфуціанська ідеологія та система управління.

Під час підготовки цього питання слід розглянути імперію Хань як етап синтезу жорсткої централізації Цінь і більш гнучкої конфуціанської моделі управління. Рекомендується проаналізувати адміністративну структуру держави, систему відбору чиновників, податкову політику та роль імператора. Значну увагу варто приділити утвердженню конфуціанства як офіційної ідеології та його впливу на моральні норми, освіту і політичну культуру. Проблемний підхід передбачає з'ясування причин тривалої стабільності Ханьської імперії порівняно з Цінь та її значення для формування «класичної» китайської державності.

4. Історичне значення імперій Цінь і Хань для подальшого розвитку Китаю.

Підготовка до цього пункту має бути спрямована на узагальнення матеріалу та оцінку довготривалих наслідків існування імперій Цінь і Хань. Доцільно проаналізувати, які елементи політичної системи, адміністрації та ідеології стали зразковими для наступних династій. Варто звернути увагу на формування китайської цивілізаційної ідентичності, уявлень про державу, владу та суспільну гармонію. Проблемний аспект полягає в осмисленні питання: чи була імперська модель неминучим результатом розвитку китайського суспільства, чи альтернативні шляхи розвитку були можливими.

Завдання для самостійної роботи: Підготуйте аналітичне есе (2–3 сторінки) на тему: ***«Легізм і конфуціанство як ідеологічні основи китайської імперської державності: порівняльний аналіз»***, використовуючи тексти давньокитайських мислителів і сучасні історичні інтерпретації.

Рекомендована література:

1. Баженов Л.В., Жмурко О.І. Історія Стародавнього Сходу. Практикум для студентів історичного факультету. Кам'янець-Подільський, 2018.
2. Крижанівський О.П. Історія Стародавнього Сходу: підручник. Електронний ресурс. Режим доступу https://chtyvo.org.ua/authors/Kryzhanivskyi_Oleh/Istoriia_Starodavnoho_Skhodu/

3. Рижева Н.О., Горбенко К.В., Кузовков В.В. Історія Стародавнього Сходу: навчально-методичний посібник для студентів закладів вищої освіти. Миколаїв, 2019. – 247 с.
4. Lewis M.E. The Early Chinese Empires: Qin and Han Електронний ресурс. Режим доступу <https://archive.org/details/historyofimperia00broo>

Тема 16. Японія доби дзьомо та яйой.

Мета вивчення: сформувати у цілісне уявлення про найдавніші етапи історичного розвитку Японії; проаналізувати особливості матеріальної культури, соціальної організації та господарства населення доби дзьомон і яйой; з'ясувати роль природно-географічних умов у формуванні специфічної моделі раннього розвитку японського суспільства; простежити перехід від мисливсько-збиральницької економіки до землеробства й ранніх форм соціальної диференціації; розвинути навички інтерпретації археологічних джерел і порівняльного аналізу ранніх цивілізацій Східної Азії.

Обсяг навчального часу: 2 години.

План заняття:

1. Природно-географічні умови Японського архіпелагу та формування культури дзьомон.
2. Матеріальна культура й соціальна організація суспільства доби дзьомон.
3. Культура яйой: поява землеробства, металургії та соціальних змін.
4. Значення періодів дзьомон і яйой для подальшого розвитку японської цивілізації.

Методичні вказівки до виконання завдань:

1. Природно-географічні умови Японського архіпелагу та формування культури дзьомон.

Підготовку до цього питання доцільно розпочати з аналізу природно-географічних особливостей Японського архіпелагу: ізольованості островів, клімату, морських ресурсів і сейсмічної активності. Слід з'ясувати, як ці

чинники вплинули на господарський уклад населення в добу дзьомон. Рекомендується опрацювати археологічні дані про поселення, житла-землянки та знаряддя праці. Проблемний підхід передбачає осмислення питання: чому в Японії тривалий час зберігалася мисливсько-збиральницька економіка за відносно високого рівня матеріальної культури. Важливо також звернути увагу на унікальність дзьомонської культури в контексті розвитку інших регіонів Східної Азії.

2. Матеріальна культура й соціальна організація суспільства доби дзьомон.

Готуючись до цього пункту, студенти мають проаналізувати характерні риси матеріальної культури дзьомон: кераміку зі шнуровим орнаментом, кам'яні знаряддя, культові предмети (догу). Особливу увагу слід приділити інтерпретації археологічних знахідок як джерел з історії соціальних відносин і вірувань. Важливо з'ясувати рівень соціальної диференціації, характер родоплеменних зв'язків і роль ритуалів у житті спільнот. Проблемний аспект полягає в дискусії щодо наявності елементів протодержавності або соціальної ієрархії в дзьомонському суспільстві.

3. Культура яйой: поява землеробства, металургії та соціальних змін.

Під час підготовки цього питання слід зосередитися на аналізі трансформацій, пов'язаних із переходом до культури яйой. Рекомендується розглянути походження рисосіяння, використання бронзових і залізних знарядь, а також вплив контактів з материковою Азією. Важливо простежити зміни в поселенській структурі, зростання продуктивності праці та формування соціальної нерівності. Проблемний підхід передбачає з'ясування питання: чи була культура яйой результатом міграцій, чи наслідком культурної дифузії. Доцільно також звернути увагу на перші згадки про японські землі в китайських писемних джерелах.

4. Значення періодів дзьомон і яйой для подальшого розвитку японської цивілізації.

Підготовка до цього пункту має бути спрямована на узагальнення матеріалу та визначення історичного значення ранніх етапів розвитку Японії. Слід проаналізувати, які елементи господарства, соціальної організації та світогляду збереглися в наступні періоди. Варто звернути увагу на формування передумов державності, аграрної культури та специфічних форм соціальної солідарності. Проблемний аспект полягає в осмисленні питання: наскільки ранні археологічні культури визначили унікальний шлях японської цивілізації у порівнянні з Китаєм і Кореєю.

Завдання для самостійної роботи: Підготуйте творчий проєкт (есе або візуальну презентацію) на тему: ***«Вплив природного середовища на формування культури дзьомон і трансформації доби яйой»***, використовуючи археологічні матеріали, карти та сучасні історичні інтерпретації.

Рекомендована література:

1. Баженов Л.В., Жмурко О.І. Історія Стародавнього Сходу. Практикум для студентів історичного факультету. Кам'янець-Подільський, 2018.
2. Голованов С.О. Історія стародавнього світу: навч.пос. для студ. вищ. навч. закл. К.: Ун-т ім. Б.Грінченка, 2017. 472 с.
3. Крижанівський О.П. Історія Стародавнього Сходу: підручник. Електронний ресурс. Режим доступу https://chtyvo.org.ua/authors/Kryzhanivskyi_Oleh/Istoriia_Starodavnoho_Skhodu/
4. Луговий О. М. Історія Стародавнього Сходу: навч.-метод. посіб. для студентів першого (бакалаврського) рівня вищої освіти спеціальності 032 Історія та археологія. Частина I. – Одеса: Одес. нац. ун-т імені І. І. Мечникова, 2021. – 214 с.
5. Рижева Н.О., Горбенко К.В., Кузовков В.В. Історія Стародавнього Сходу: навчально-методичний посібник для студентів закладів вищої освіти. Миколаїв, 2019. – 247 с.